

Вступ

У XIX ст. етнічні терени України перебували в колоніальній залежності від Австро-Угорської та Російської імперій, наслідком чого стала неможливість власного розвитку національної науки, культури й мистецтва. У цей «пропащий час», як його визначив український учений і громадсько-політичний діяч М. Драгоманов, українці боролися за рідну мову, літературу й надання освіти народу. Такий стан російська влада підсилювала системою драконівських заходів, низкою антиукраїнських таємних розпоряджень, до яких передусім належали Валуєвський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р. Однак, незважаючи на вкрай несприятливі умови в 70–90-х рр. XIX ст., українофіли своєю щоденною працею торували повільний, але неухильний рух до утвердження своїх етноідеалів і культурних вартостей. Цей рух базувався на природному бажанні ідентифікувати свої національні традиції, культурно-просвітню справу, представити світові здобутки в царинах людського духу.

У такій складній ситуації в українській культурі та мистецтві відбилися ідеали відродженецького процесу, започаткованого ще наприкінці XVIII ст. появою поеми «Енеїда» Івана Котляревського. Та найповніше ці ідеали відобразилися в історичних джерелах Гетьманщини, коли відбувалося пробудження української народності. Від часу з'яви на історичному кону постаті Тараса Шевченка основною метою громадськості стало «служіння народові». Саме це найкраще зуміли зреалізувати народники з їхнім гаслом «лицем до народу». У 60–80-х рр. XIX ст. надзвичайний успіх серед студентів і молоді, ширшого громадянства, прихильного до народу, мали хлопомани.

Життєвий шлях мистця

На все життя Сласт'юн зберіг синівську любов до таврійських степів, підкреслюючи в листах до знайомих, що він таврієць. Тут, у Таврії, у Бердянську, він народився 2(14) грудня 1855 р. у сім'ї Георгія Дмитровича та Марусі Мартинівни Сласт'юнів¹). Як згадував їхній онук Юрій, його дід — нащадок кропив'янських козаків — перейшов до міщанського стану. Мешкав у м. Золотоноша на Полтавщині і був знаним в окрузі малювальником та реставратором церковного малярства²). Захоплення ремеслом перейшло до нього від батька й діда, які творили образи й маювали. Родина із Золотоноші переїхала до Бердянська, розташованого на березі Азовського моря, а згодом до сусіднього міста

¹Центральний державний історичний архів Російської Федерації (далі — ЦДІА РФ, м. С.-Петербург). — Ф. 789. — Оп. 9. — Спр. 58. — Арк. 2; Сласт'юн Ю. Артист-маляр Афанасій Сласт'юн: (До 25-річчя з дня смерті) // Музейні вісті. — Чикаго, США, 1959. — I-II квартал. — Ч. 1. С. 12; Ханко В. М. Відзначення ювілею О. Г. Сласт'юна // Народна творчість та етнографія. — 1981. — № 3. — С. 106.

На прохання музикознавця Ф. Колесси художник написав коротку автобіографію, яку ми наводимо: «Родився у 1855 році у городі Бердянську Тавричеської губернії. В 1873 поїхав у Петербург, в 1875 поступив в Академію художеств, скінчив 1882 і з того часу проживав то на Чернігівщині, то ось 13 років служу у Миргородській мистецько-промисловій школі, де з великими труднощами прищеплюю українську орнаментику і через те, що все бачу деякі наслідки своєї праці — не кидаю Миргорода і не їду у Київ на кращі посади, куди мене вже багато років запрошують. Краще робитиму розпочате корисне народне діло, ніж їхати у город для навчання якихось городських жиденят та жидівочок, бо найбільше з них складаються всі учні художественного училища. Етнографією цікавлюсь з 80-х років, писав дещо під своєю фамілією, а тепер пишу під псевдонімом Гончар. Дум вивчився співати з 1875 року у кобзаря села Ковалі Лохвицького повіту. Бажаю всього найкращого». Лист О. Сласт'юна до Ф. Колесси від 20 березня 1913 року // Відділ рукописів Інституту літератури імені Т. Шевченка Національної академії наук України (далі — ВР ІЛШ НАНУ). — Ф. 87. — Спр. 21. — Арк. 2 зв.

²Сласт'юн Ю. Артист-маляр. — С. 12.

Архітектура

Протягом довгого творчого шляху Сластьон любовно займався вивченням архітектурної спадщини народу, його цікавила як дерев'яна, так і мурована архітектура. Як архітектор почав працювати ще на початку 1890-х рр., коли мешкав у с. Красилівка на Чернігівщині.

Власне, про свою першу роботу він докладно розповідає на шпальтах газети «Рада» за 1913 р.: «Років двадцять тому д. Сластіонові доводилося вже працювати над проектом панського будинку в українському стилі. Проект той був дуже складний з ріжними баштами, величезною залогою у два світи з розкішним ганком, де над кам'яними шостикутними дверима під гербом державця був такий укр[аїнський] напис: „Друже, входь, як до дому!“. Проект цей замовила артистові М. А. Скоропадська»¹). Для цієї ж родини Сластьон виконав ще ряд проектних рішень.

Про них мистець писав Мартиновичу восени 1901 р.: «Мене здивувало, що до тебе дійшла звістка про мою роботу Скоропадському. Правда, я зробив йому п'ять чи шість проектів на ту капличку. Один він вибрав, і я йому начертав як слід — се був мотив, взятий з Чернігівської П'ятницької церкви, деякі подробиці були взяті з других відомих старовинних церков, т[ак] що ніякої моєї фантазії там почти не було...»²). Згадані архітектурні проекти і як

¹[Сластьон О.]. Лікарні, амбулаторії, будинки для лікарів і будинки для служб в українському стилі // Рада. — 1913. — 8 октябрия (21) жовтня. — Ч. 229. — С. 3. — Підпис: Н. Про авторство статті див.: Опанас Сластьон: Бібліографічний покажчик / Упорядник В. Ханко. — К., 1988. — С. 10.

²Лист О. Сластьона до П. Мартиновича від 18 жовтня 1901 р. // НАФРФ ІМФЕ НАНУ. — Ф. 11-3. — Оп. 144. — Арк. 45 зв.

ПЕРЕЛІК ПУБЛІКАЦІЙ ОПАНАСА СЛАСТЬОНА

1. Весна: [Вірш] // Руслан. — Львів, 1897. — 13 (25) квітня. — Ч. 84. — С. 2.

2. К Шевченковской коллекции: Письмо в редакцию // Киевская старина. — 1899. — Т. LXVI. — Сентябрь. — Документы, известия и заметки. — С. 99–102.

Відрук: Статуя і барельєф Шевченка // Літературно-науковий вістник. — Львів, 1899. — Т. 8. — № 12. — С. 188. — (3 науки й штуки).

Про Шевченкові речі з авторської збірки.

3. Сатирические вирши 1786 года [Миколи Мазалевського ?] // Киевская старина. — 1899. — Т. LXVII. — Ноябрь–декабрь. — Документы, известия и заметки. — С. 69–74.

4. Рец.: Современные фотографо-этнографические альбомы: (Издательство типов и видов Малороссии Х. Я. Парфененка. Киев, 1899 г.) // Там же. — 1900. — Т. LXVIII. — Январь. — Библиография. — С. 29–36.

5. Кобзарь Михайло Кравченко и его думы // Там же. — 1902. — Т. LXXVII. — Май. — С. 303–331.

Рец.: Гнатюк В. // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. — Львів, 1903. — Т. 55. — Т. 4. — С. 37–38.

6. Второе совещание по изданию альбома малорусского орнамента // Археологическая летопись Южной России. — К., 1903. — № 2. — Хроника. — С. 121–123.

7. К постройке губер. зем. управы: Ответ г. Обывателю // Полтавский вестник. — 1903. — 1 июня. — № 138. — С. 2–3; 12 июня. — № 147. — С. 2; 14 июня. — № 149. — С. 3.

Дискусія в газеті щодо спорудження земського будинку в Полтаві в українському стилі.

8. Ответ Е. Е. Саранчову // Полтавский вестник. — 1903. — 22 июня. — № 156. — С. 3.

Відповідь на лист завідуючого будівельного відділу Полтавського губерньського земства Є. Саранчова щодо спорудження земського будинку.

Юрій Сласт'юн

АРТИСТ МАЛЯР ОПАНАС СЛАСТІОН.
ПЕРШИЙ ІЛЮСТРАТОР ШЕВЧЕНКА¹⁾

10 березня 1956

Денвер

Високоповажний Пане Професоре!

Дозволю собі презентувати Вам свою статтю про батька, яка саме оце появляється у «Свободі», як матеріал Річника «Шевченко» (ч. 5, 1956).

УВАН мала в цьому році труднощі з випуском Річника, і це залагоджено в той спосіб, що матеріал Річника перейде через шпальти «Свободи», а потім той готовий набір буде використано для друку книжки.

Стаття виявилася завелика, і її скорочено. Отже, може Вам буде цікаво переглянути її в нескороченому вигляді, і тому я й хочу презентувати її Вам. Це одна причина, а друга — засвідчити свою повагу та подяку, бо Ви мене поінформували про видання «Гайдамаків» 1919 року, отже допомогли мені в написанні цієї статті, що є доповненою доповіддю, що я читав її тут на групі УВАН.

Професори В. Міяковський та Д. Горняткевич вважають, що О. Сласт'юн був першим по Шевченкові українським національним мистцем, а не першим українським національним мистцем, як сказано на початку нескороченої статті. Це звичайно справа

¹⁾Рукопис цієї праці зберігається в архіві Володимира Січинського в бібліотеці Українського наукового інституту Гарвардського університету (США). Упорядник висловлює щирю подяку п. Ользі Герасим'юк, що віднайшла рукопис та люб'язно надала його для першої публікації. — *Упорядн.*

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- А**ббасов А. З. — 13, 62, 101,
115, 117, 123, 135, 153, 171
Адамсон А. Г. — 205, 216
Алеппський Павло — 181
Ангерер К. (Angerer С.) — 40,
79, 236
Андріолетті І. І. — 34, 175
Антонович В. Б. — 10, 34, 62,
78-79, 98, 102, 231
Антонович Д. В. — 13, 185-186
Антоновичі, родина — 22
Анучин Д. М. — 181
Аркас М. М. — 90
Артюхова А. В. — 82
- Б**алавенський Ф. П. — 34-35,
175, 194
Бальмен, де Я. — 76
Барвінський В. Г. — 40
Барь (Савченко) Опанас — 56,
68, 71-72, 179
Башилов М. С. — 76
Безпалько, учень МХПК імені
М. Гоголя — 284
Безпальчев В. Ф. — 164-165
Безперчий Д. І. — 66
- Берешкевич М. П. —
див. Терешкевич М. П.
Безхутрий М. М. — 19, 174
Беклемішев В. О. — 22, 38-39,
58, 175, 191
Білоус (Белоус) М. І. — 237
Бережний І. Т. — 49
Березинський (Біленький-
Березинський) А. А. — 21,
198, 218
Беренштам В. Л. — 163
Биковський Л. У. — 223
Бізюков О. Т. — 49
Білокінь С. І. — 25, 101, 174,
201
Білоусенко О. —
див. Лотоцький О. Г.
Бірюков Д. — 161
Бодаревський М. К. — 231
Бойчук М. Л. — 11
Бокало, учень МХПК імені
М. Гоголя — 270
Бокий-Бикадоров М. М. — 12,
19, 174
Боплан, Гійом Левасер де — 97
Бородай О. — 54
Боян — 67